

A BRITISH LIBRARY KUTATÁSI JELENTÉSEIRŐL

Szemle

PAPP ISTVÁN

Jó ismerőseink már hosszabb idő óta a British Library (BL) *Kutatási és Fejlesztési Részlegének* (Research and Development Department = RDD) piros színű, A/4-es formátumú jelentései. A füzetek, amelyek esetenként többszáz oldal terjedelműek is lehetnek (átlagosan 50–60 laposak), igazán mintaszerű példái annak, miképpen kell közreadni egy kutatási vagy fejlesztési programnak az eredményeit. A fedőlapon szerepel a sorozatcím (The British Library. Research and development reports) és a kiadó emblémája, s a belévágot ablakon látható a címlapról a kutatás témája (azaz a publikáció címe), a szerző(k) neve és a jelentés száma. Ha a címlapra fordítunk, további, kiegészítő adatokat kapunk; így a kézirat leadásának időpontját, az ISBN és az ISSN számot, tájékoztatást arról, hogy ingyen vagy térítésért, s hol lehet a nyomtatványhoz hozzájutni. A címlap verzóján található a tartalmi kivonat, a címleírás (ETO és BL szakjelzetekkel ellátva), s az az angol korrektségű megjegyzés, hogy a jelentésben kifejtett nézetek a szerző, s nem szükség-szerűen a BL álláspontját tükrözik. Majd következik a tartalomjegyzék és maga a szöveg, végül pedig – szerény hirdetésként –, jeladó annotációkkal ellátva a szélesebb kört is érdeklő, térítésért kapható korábbi jelentések válogatott jegyzéke.

Könyvtártudományi Szakkönyvtárunk szorgalmas vásárlója-gyűjtője régóta ezeknek a jelentéseknek, s állományában megtalálhatók már az 1982-es kiadásúak is; az utolsó sorszám jelen sorok írásakor az 5672-es volt. (Vigyázat, a legelső jelentés, még 1965-ben, az 5001-es sorszámot kapta!) Természetesen nem törekszik teljességre, hanem igyekszik a hazai igényeknek megfelelően válogatni. Nagy segítséget nyújt számára a BL–RDD által a kutatási jelentésekről rendszeresen kiadott jegyzék, amely felőleli visszamenőlegesen valamennyit, beleértve a jogelőd neve alatt megjelenteket is.¹ Ez a jegyzék jelzi azt is, hogy mely jelentés kapható meg sokszorosított formában a BL Lending Division-jának kiadványi osztályától (ezek az S jellel ellátott tételek), s melyek más intézettől (I-vel jelöltek); – egyébként valamennyi jelentés mikrofilmlapon megkapható az előbbtől. Sokszorosítva csak a közérdeklődésre számot tartó jelentéseket teszik közzé.

Innen, Magyarországról a BL kutatásszervező tevékenységének legszembetűnőbb eredményei ezek a füzetek és mikrofilmlapok. Mindennél beszédesebben bizonyítják, hogy milyen nagy szükség van a napi gyakorlatra való reflektálásra, a más területeken kidolgozott új eljárások könyvtári adaptációjára, a technikai fejlődés vívmányainak tanulmányozására és a könyvtári-információs folyamatokban való felhasználásuk előkészítésére, egyszóval a folyamatos kutatási-fejlesztési tevékenységre éppen az alapvető célok elérése érdekében.

A kutatás-fejlesztés eredményei azonban nemcsak közvetlenül hatnak a gyakorlatra. Legalább ilyen fontos közvetett hatásuk, vagyis az, amikor a szakmai közgondolkodást, a szakmai köztudatot, a korszerű szakmai ismeretanyagot formálják szakirodalmi publikációk, konferenciák, szemináriumok, a képzés és a továbbképzés révén. Gyanítjuk, hogy nem minden kutatási vagy fejlesztési program hoz ténylegesen hasznosítható eredményeket valószínűleg Nagy-Britanniában sem, – dehát ez és ehhez hasonló egyéb tények régóta közismertek a tudományok és a tudományos kutatás életjelenségeivel foglalkozó diszciplína megállapításaiból. A szakmai tudat alakulása szempontjából talán fontosabb a kutatási, fejlesztési célokra irányuló gondolkodás, minden vargabetűjével egyetemben, semmint az, hogy minden egyes végrehajtott program után a könyvtári valóságra tett hatást lehessen regisztrálni.

Ezért ahelyett, hogy a BL–RDD által finanszírozott programokat olyan szempontból tennék mérlegre, mennyiben ”érték meg” a rájuk fordított fontokat a könyvtári és információs szolgálat hatékonyságának, színvonalának, gazdaságosságának stb. közvetlen növelésével, – ezt egyébként a külső megfigyelő helyzetéből aligha végezhetnénk is el, – inkább okuljunk abból a hosszú évek óta folyó, jól átgondoltnak tűnő kutatásszervező tevékenységből, amelyet a BL–RDD kifejt. (Itt közbevetőleg hadd jegyezzük meg, hogy számos más szerv, szervezet, testület és intézmény is szervez kutatásokat Nagy-Britanniában, – ezt bizonyítja a Library Association által félévente megjelentetett RADIALS Bulletin című másodfokú folyóirat, amely a meginduló, a folyamatban levő és a befejezett kutatásokról tájékoztat kiválóan, – de közöttük az oroszlanrészt a BL–RDD vállalta.)

Talán nem lesz fölösleges röviden utalnunk arra, hogy a BL–RDD a parlament 1973-ban hozott törvénye alapján létrejött BL szerves részeként működik 1973 óta, ám jogelődje, az Office for Scientific and Technical Information (OSTI), már 1965-ben alakult az Oktatási és Tudományügyi Minisztérium részlegeként. Messzire vezetne, ha most akár az OSTI, akár a BL–RDD teljes kutatásszervezési munkájának részletes bemutatására vállalkoznánk, ezért csak hivatkozunk arra a kiadványra, amely az előbbi első öt évről számol be igen részletesen², míg az utóbbiról álljon itt néhány rövid szó.

A BL–RDD ösztönöz és támogat a könyvtár- és információügyre vonatkozó, mindenfajta kutatást, beleértve egyes rendszerek kifejlesztését és kísérleti működtetését is, továbbá előmozdítja a kutatási eredmények alkalmazását a könyvtári és információs szolgáltatások egységes egésznek tekintett területén. Ezért szerződéseket köt azokkal az intézményekkel és magánszemélyekkel, amelyek és akik készek bekapcsolódni a közérdekű kutatási programokba és anyagi támogatást nyújt nekik. E programok célja, hogy növeljék a hatékonyságot az eredeti publikációk, az információáramlás, az információkezelés (osztályozás, katalogizálás, indexelés, tárolás, visszakeresés, szétsugárzás), a könyvtárak és más információs szolgáltatások működése és használata, valamint a könyvtárosok, információs szakemberek és a felhasználók oktatása és képzése terén.

Az 1980/1981-es költségvetési évben a BL–RDD-nek 34 főnyi (ebből 13 adminisztratív) személyzete volt, s közel másfél millió fontnyi alappal rendelkezett. Saját, országos jelentőségű kutatási programjai mellett egy sor, külső kezdeményezésből indult kutatást is támogat. A kutatási terveket vagy lektorokkal bíraltatja el, vagy illetékes bizottságok elé utalja őket véleményezésre, de minden esetben igyekszik bürokrácia-

mentesen eljárni. Bár szigorúan ragaszkodik ahhoz, hogy a kutatás befejeztével írásos jelentést kapjon (közvetételük és hozzáférhetőségük módjáról már volt szó), a kutatókat arra is biztatja, hogy a szokásos publikációs lehetőségeket, nyilvános fórumokat (pl. konferenciák, szemináriumok stb.) is vegyék igénybe az eredmények minél szélesebb körben való megismertetésére. A kutatók közösségével való kapcsolattartásnak és egyben a kutatásszervezésnek is egyik fontos eszköze a BL–RDD kezében a *British Library R & D Newsletter* című évente háromszor megjelenő bulletin. Az ingyenes időszaki kiadvány hírt ad új programokról, a fontosabbak előrehaladásáról rendszeresen tájékoztat, s közli a kutatási jelentések összefoglalóit.

Az anyagi támogatás mértékére nézve némi felvilágosítást kapunk a *RADIALS Bulletin*-ből, amely többek között azt is megadja, hogy a regisztrált kutatást milyen szerv finanszírozza. A BL–RDD neve mögött ugyan nem áll ott mindig a támogatás konkrét összege, de amikor igen, ilyen nagyságrendekről van szó: a műszaki egyetemi hallgatók könyvtárhasználatának vizsgálatára 9050 font, a könyvtárosképzés tanterveinek kidolgozására 20 000 font, a közösségi információk központok fejlesztésére 12 000 font, a szakirodalmi információk használatának vizsgálatára 22 000 font, a gépészmérnökök információs szükségleteinek feltárására 5000 font, a 16–18 éves középiskolások könyvtárhasználatának előmozdítására 47 850 font, a video-problémák tanulmányozására 19 000 font, az információnak a felnőttoktatásban betöltött szerepére és a közművelődési könyvtárak idevágó feladatainak megállapítására 30 000 font, mikrokomputerek könyvtári alkalmazási lehetőségeire 19 000 font, mikroprocesszoros hálózatszervezésre 42 500 font, az állományépítési gyakorlat áttekintésére 1800 font, online terminál közművelődési könyvtárban való kísérleti üzemelésére 1000 font (és a berendezés költsönzése) stb.

Már a fenti, igazán esetleges példasor is érzékelteti valamelyest azt az igen széles területet, amelynek problematikájával a BL–RDD kutatási jelentései foglalkoznak. Amikor az OSTI a nagy átszervezéskor beolvadt a BL-be, nemcsak a név változott meg, hanem az érdekeltségi kör is. Míg az OSTI természetszerűleg szinte kizárólag a tudományos és műszaki tájékoztatás terén kezdeményezett kutatásokat, s még az egyetemi vagy szakkönyvtári tematika is viszonylag kis figyelmet kapott tőle, addig az új szervezettel együtt járó koncepcióváltás következtében a BL–RDD most a könyvtár- és információügy teljes egészére kiterjeszti kutatásszervezési tevékenységét. Magától értetődik, hogy az átállás nem ment máról holnapra, s néhány évbe telt, amíg a kutatási jelentések között felbukkannak például az első, közművelődési könyvtárakkal vagy a nagyközönség információs és könyvtárhasználati szokásaival összefüggő kiadványok. Lényegesnek tartjuk azonban, hogy az eredeti témakör sem szűkült be, tehát nem annak rovására, hanem a mellett jelentkeztek az új témák: a kutatási jelentéseket tartalmazó listán jól nyomon követhető ez a folyamat.

Az információtároló és -visszakereső rendszerekkel foglalkozó kutatások terén igen nagy súlyt kapnak az egyes szakterületek sajátosságai, s viszonylag kevés az olyan téma, amely nem kötődik szorosan egy-egy természet- vagy alkalmazott tudomány, illetőleg társadalomtudomány információs problematikájához. Továbbra is – az OSTI kezdeményeket folytatva – több kutatás vizsgálja a kémia, a biológia, az orvostudomány, a mezőgazdaság információs kérdéseit, de megjelennek olyan területek is, mint például a helyi

közigazgatás, az archeológia, az oktatásügy s a humán tudományok. Figyelmet érdemelnek azok a jelentések, amelyek a közösségi információs központokkal, a jóléti információs forrásokkal, általában a mindennapi élethez szükséges információk feldolgozásával és hozzáférhetővé tételével foglalkoznak.

Szorosan kapcsolódnak ide az információ felhasználóira vonatkozó kutatások, amelyek azonban csak később, már inkább a BL–RDD égisze alatt jelentkeztek. Tanulságos, hogy külön kutatások foglalkoztak a módszertani kérdések tisztázásával, még mielőtt a konkrét vizsgálatok megindultak volna. Ilyen használói igény- és szükségletvizsgálatok folytak egyébként mind a szakirodalmi tájékozódás, mind a különféle könyvtártípusok igénybevétele aspektusából. Impozáns arányú a Bath University Library által lefolytatott, több kötetben közzétett katalógushasználati felmérés.

Több jelentés bizonyítja, az angol könyvtárosok állandó gondja, hogy a tényleges és lehetséges használókat megtanítsák a könyvtári és információs szolgáltatásokkal való élésre. A különféle szintű oktatási intézményekben folyó munkát e tekintetben kiemelkedő fontosságúnak tekintik, – már csak az idevágó jelentések számából ítélve is.

A könyvtárosképzés terén egy kutatás foglalkozott a könyvtári management oktatásával, és egy másik a tanításban alkalmazható vezetési játékokkal; egy a könyvtárosképzés oktatószemélyzetével; a legtöbb azonban azzal, miképpen lehet megtanítani a könyvtárosszervezőket az online adatbázisok használatára. Úgy látszik, ez az a terület, amelyre még maguknak az oktatóknak is fel kellett készülniök, tartalmi és metodikai szempontból egyaránt. (Ne felejtjük azonban, hogy ezek a kutatások zömükben a 70-es évek második felében folytak!)

A networking, a távközléssel összekapcsolt, számítógéppel kezelt információs és bibliográfiai adatbázisok összehangolt működtetése aktuális feladatai számos kutatási jelentésben bukkannak fel. S ezzel szoros összefüggésben olyan kérdések is, mint a könyvtárközi együttműködés, az információellátás tervezése, a könyvtári és információs rendszerek modellezése, az egyes szolgáltatások hozzáférhetősége stb.

Nélkülözhetetlen előfeltétele tehát a networking-nek, hogy a könyvtárak széles körében bevezették legyen az ehhez szükséges modern technikát. Sok kutatás témája ezért még mindig a számítógép különféle könyvtári és információs munkafolyamatokban való alkalmazása, – most már a miniszámítógépeké is. De ugyancsak találunk jelentést a telefakszimile lehetőségeiről, a COM-ról, különféle mikroformátumokról, a viewdata-ról.

Nem veszik el a lényeg sem a sok technika mellett. Bár az OSTI-időkhöz képest a nyelvészeti vonatkozású kutatások száma jelentősen csökkent, két, sok érdekességet sejtető témával mégis találkozunk; az egyik: angol szövegek mondattani elemzése strukturált adatbázisok létrehozása céljából, a másik: információ és az ismeretanyag állapotának nyelvészeti és kognitív modelljei. Viszont jóval több jelentésben olvashatunk osztályozási, indexelési és információvisszakeresési problémákról.

A könyvtárvezetés témaköréből olyan kérdéseket vizsgáltak, mint a személyzet, a hatékonyság és a könyvtár hatása. A közművelődési könyvtárak terén a használó-könyvtár viszony volt előtérben, az egyetemi könyvtáraknál olyan kérdések, mint az állomány-építés, az egyetemen belüli információellátás és a könyvtári rutinok gépesítése.

Több jelentésben találkozhatunk a könyvtárközi kölcsönzés különböző vonatkozásainak regionális és országos szintű vizsgálatával. Itt lehet megemlíteni azokat a kutatókat is, amelyek az összehangolt állományépítésre irányultak.

Szakmánkat létérdekek fűzik a tudományos kommunikáció, különösen a kiadói tevékenység világához. Ezért igazán nem is meglepő, hogy nagyszámú jelentésben találkozzunk ehhez a határterülethez tartozó kérdésekkel. Vizsgálják a tudományos kommunikáció trendjeit, a könyvkiadás alakulását és problémáit, a könyvtárak változását, a szerző és a kiadó viszonyát, az elektronikus folyóirat lehetőségeit stb. Érdekes kört képviselnek azok a jelentések, amelyekben a szövegek olvashatóságáról, a mikroformátumok, mint olvasmányhordozók használatáról vagy a természettudományok tömegkommunikációs csatornákon át való közvetítéséről van szó.

Még az OSTI indította el azt a kutatást, amelynek az volt a feladata, vizsgálja meg, milyen lehetőség van egy egységes kommunikációs formátum kialakítására a múzeumi állományokra nézve; a kutatási jelentést közzé is tette 1973-ban. Úgy látszik, a BL–RDD ezt a programot a múzeumi katalógusok számítógépesítésével folytatta. Erre a jelentésre azért hívjuk fel olvasóink figyelmét, mert bár, egyedül lévén, kissé kirí a többi közül, rámutat arra, hogy azonos irányban lehetne keresni a könyvtári és a múzeumi dokumentumok számítógépes feltárásának megoldását.

Néhány jelentés külföldön folytatott vizsgálódásról számol be, főként olyan témákban, amelyeknek honi érdekük is van. Például: közösségi információs központok kifejlődése, a könyvtárhasználók oktatása, nemzeti bibliográfiák, networking, a képzőművészeti könyvtárak nemzetközi együttműködése, a tudományos és műszaki folyóiratok kiadásában mutatkozó tendenciák stb.; ezek azonban többnyire egy-egy ország viszonylatában dolgozzák fel témájukat.

Végezetül megjegyzendő, hogy a BL–RDD sorozatában nem kizárólag a szó szoros értelmében vett kutatási jelentések találhatók. Viszonylag kis számban egyéb, a kutatómunkával összefüggő dokumentumok – például tanulmányúti beszámolók, konferenciaanyagok, egy-egy kutatóhely tevékenységéről szóló jelentések stb. – is megjelennek.

* * *

Országunk területe, lélekszáma egy nagyságrenddel kisebb, mint Nagy-Britanniáé; gazdaságunk, műszaki fejlettségünk színvonala elmarad amazétól; könyvtáros-informatikus szakmánk ereje egészében véve (s eltekintve egyes nagy teljesítményeinktől) nem mérhető az angolhoz. Dőreség is lenne mindazt célul kitűzni magunk elé, amit az angol könyvtárosok képesek megvalósítani. Ellenben kövessük Széchenyi példáját, s igyekezzünk saját viszonyainkra alkalmazva megvalósítani mindazt, amire szükségünk van és meg is van rá a lehetőségünk. A könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatásszervezés terén is kínálkozik néhány, idehaza is alkalmazható tanulság:

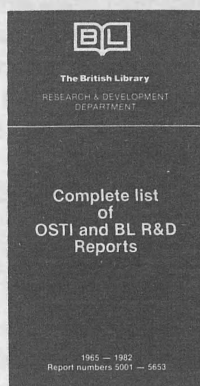
- a könyvtári és információs szolgálat fejlődésének egyik alapfeltétele a kutatófejlesztő tevékenység, ezért nem szabad tőle sajnálni az arányosan ráeső munkaterőt és anyagiakat;

- a könyvtárpolitika célkitűzéseire, a könyvtári gyakorlat kívánalmaira, de legfőképpen a társadalom különféle csoportjainak a könyvtári és információs szolgáltatásokkal szemben támasztott szükségleteire és igényeire tekintettel kell a kutatási és fejlesztési témákat kijelölni, – de ugyanakkor teret engedni a közvetlen, azonnali haszonnal nem kecsegtető, öncélúnak tetsző vizsgáldásoknak is;
  - szükség van egy központi, országos kutatásszervezési szervre, amely széles szakmai bázisra támaszkodva kezdeményez, ösztönöz, támogat és befolyásol, s mindehhez megfelelő anyagi alapokkal is rendelkezik;
  - törekedni kell arra, hogy az országos programok és a helyi vagy egyéni kezdeményezések között az érdekeknek megfelelő arány alakuljon ki;
  - lehetővé kell tenni, hogy intézmények és személyek egyaránt megpályázhassák a központi alap támogatását, amelyet kutatási-fejlesztési munkájuk tervezetének szakmai bírálata alapján nyerhetnek el;
  - minden, központilag támogatott kutatásról jelentést kell készíteni, s ezt a jelentést – megfelelő formában – nyilvánosságra is kell hozni;
  - az angolok sem képesek szakmánk minden részterületén alapkutatásra; nekünk sokszor, az esetek többségében még a nyomon követő, adaptációs kutatás is nehézséget okoz, – hát ehhez mérjük vágyainkat.
- No, de ezek a következtetések ismerősek más forrásból is.

JEGYZETEK

1. British Library. Research and Development Department. Complete list of OSTI and BL R & D reports 1965–1980, report numbers 5001–5516.
2. OSTI. The first five years. The work of the Office for Scientific and Technical Information, 1965–1970. London, 1971. IV, 64 p.

Az OSTI- és a BLRD Report-ok jegyzéke